

CE ESTE UN PSIHOPAT?
ANALIZĂ DETALIATĂ A CĂRȚII
LUI HERVEY CLECKLEY, MASCA NORMALITĂȚII

Prin contrast cu *Psycho*, filmul lui Alfred Hitchcock, psihopații nu se înfățișează ca neajutorați social, bizari și retrași. Dimpotrivă, par adesea șarmanți, extrovertiți și normali. Aceasta este o componentă importantă a momelii lor sau a „măștii de normalitate”. Cei mai mari experți în domeniul psihopatiei, Hervey Cleckley, Robert Hare și Martha Stout, furnizează, în esență, aceeași listă a trăsăturilor de personalitate pentru a descrie psihopații. Ei susțin că astfel de indivizi manifestă inteligență și șarm superficial. Folosesc aceste calități pentru a atrage oamenii și a-i manipula. Contrar altor tipuri de indivizi patologici, psihopații nu experimentează decepții și nu manifestă „alte tipuri de gândire irațională”. Din acest motiv, ei par să fie, și chiar sunt, „normali”. Când comit crime, psihopații știu exact ce fac. Înțeleg că e greșit și știu de ce societatea consideră acest lucru greșit. Ei doar inventează excepții pentru ei și comportamentul lor ofensator care, după socotelile lor, se situează deasupra regulilor care guvernează restul omenirii. În mod similar, psihopaților le lipsește timiditatea sau orice alte „manifestări psihoneurotice”. Nu doar că sunt diferiți de antieroi comici ai lui Woody Allen, dar pot rămâne calmi și imperturbabili chiar și atunci când ar fi normal să se simtă tulburați. Deși uneori recurg la manifestarea histrionică a unor sentimente pentru a câștiga simpatie, psihopații rămân imperturbabili în timpul unei crize, cum ar fi o despărțire sau un divorț de jumătatea lor (tocmai pentru că nicio altă entitate nu contează pentru ei), un deces în familie, când sunt prinși că au

comis o crimă sau chiar când sunt pedepsiți pentru activitățile lor ilegale. Motto-ul după care se ghidează un psihopat în viață este: „Oamenii răi fac ceea ce oamenii buni doar visează”. Psihopații nu cunosc noțiunea de conștiință sau sentiment față de alții decât ca o manifestare de slăbiciune. Ei nu realizează că visurile lor sunt coșmarul oricărui om normal.

Deși astfel de indivizi sunt foarte impulsivi și o pot lua razna foarte ușor fără a fi provocați prea mult sau chiar deloc, nimic nu îi tulbură pentru un timp îndelungat. În mod analog, deși își pot îndeplini obligațiile pe termen scurt pentru a câștiga încrederea victimelor, nu se poate conta pe ei în perspectivă. Indiferent de promisiunile pe care le fac și oricât de mare ar părea altora determinarea cu care vor să le împlinească, în cele din urmă îi vor decepționa pe cei din jur. De fapt, își vor da toată silința pentru a-i răni și trăda pe cei care au încredere în ei. Psihopații au doar scopuri pe termen scurt. Spun tot ceea ce trebuie pentru a obține ceea ce-și doresc pe moment. Creierile lor funcționează asemeni unui GPS cu care se avântă mereu către o nouă destinație. Chiar dacă au ales o direcție oarecare, pot opera schimbări într-o clipită, imediat ce au identificat ceva sau pe cineva pe care momentan îl percep ca fiind o oportunitate mai bună sau mai interesantă. Asta nu se întâmplă doar pentru că psihopații sunt superficiali, dar și pentru că sunt invidioși, lacomi și însetați de putere. Își doresc tot ceea ce aparține altora și li se pare dezirabil. Poate fi un partener nou, un serviciu bun, prestigiu, bogăție sau o familie. Vor relații reușite fără să ofere dragoste, onestitate sau fidelitate. Pentru a-și menține sentimentul de superioritate – deși nu au mai nimic de arătat ca realizări sau calități personale – își discreditează partenerii (și pe ceilalți) și le cultivă slăbiciunile. Ca să aibă succes în profesiile lor, fără să muncească prea mult, își vrăjesc, intimidează, manipulează și hărțuiesc colegii și personalul. Pentru a atinge bunăstarea, comit fraude și se dedau la înșelăciuni. Dar, în general vorbind, psihopații nu se pot atașa de ceva sau cineva pentru că interesele și nevoile lor

se schimbă constant. Mai devreme sau mai târziu, ajung să fie nemulțumiți de ceea ce au în viață și își doresc ceva mai mult sau, pur și simplu, mai altfel.

Psihopații sunt imprevizibili chiar și în imprevizibilitatea lor. Nu poți ști dinainte când îți vor sabota ție viața și fericirea, sau chiar pe a lor, din acest motiv. Psihopații pot fi niște mitomani foarte credibili. Cei mai mulți dintre oameni pot să mintă uneori. Psihopații însă mint pentru a păgubi doar din plăcere și cu răutate. Pentru ei, minciuna funcționează ca un mijloc de a-i controla pe ceilalți prin alterarea percepției lor asupra realității. Asta le mai asigură și distracție pe gratis. Fiindcă au trăiri superficiale, psihopații se plictisesc ușor. Găunoșenia lor psihologică îi propulsează spre o perpetuă căutare de oameni noi care pot fi folosiți, noi cuceriri sexuale, cele mai noi oportunități de afaceri și, în mod egal, noi și palpitate modalități de a încălca regulile sociale.

Psihopații au o judecată precară și nu reușesc să învețe din experiențe. Epicur definea plăcerea ca absența durerii. Conform acestui criteriu, psihopații nu sunt epicurieni. Ei sunt în căutarea plăcerilor pozitive: înflăcărare, înfiorare și senzație de euforie perpetuă. Nu sunt însă deranjați în mod special de durere sau efecte negative în general. Își sabotează propriul viitor și fac rău altora prin explozii instantanee de furie sau doar de dragul unui amuzament de scurtă durată. Multe dintre problemele lor își au rădăcina în narcisismul lor intrinsec sau în ceea ce Cleckley numește „egocentrismul lor patologic și incapacitatea de a iubi”.

Pentru psihopați, oamenii sunt obiecte ale căror nevoi și chiar vieți nu contează decât în măsura în care se pot folosi de ei. După ce se folosesc de oameni, se debarasează de ei.

Psihopații nu simt nimic în mod profund, nici măcar bucurie sau fericire. Ei manifestă, ne arată Cleckley, „o deficiență majoră a tuturor reacțiilor afective”. Hare afirmă că psihopații experimentează mai degrabă „protoemoții” decât sentimente umane în ansamblul lor. Simt plăcere de moment, bucurie sau

încântare când obțin ceea ce își doresc. Prin contrast, resimt frustrare sau furie trecătoare când aspirațiile lor sunt zădărnice. Însă nu pot trăi emoțiile mai profunde, cum ar fi iubirea față de ceilalți, empatia, remușcarea, tristetea, regretul sau chiar anxietatea și depresia. Pentru ei, emoția de bază este disprețul față de alte ființe umane, pe care îl ascund sub un strat subțire de sociabilitate și șarm. Când întâlnesc oameni noi, psihopații fac o analiză intuitivă a costurilor și beneficiilor. Îi împart în victime, complici sau obstacole, în goana după ceea ce își doresc pe moment. Victimele sunt folosite drept complici, apoi eliminate ca obstacole, odată ce utilitatea lor a încetat. Pentru că psihopații reușesc, în cele din urmă, să-i îndepărteze pe toți cei din jur cu purtarea lor căinoasă și lipsită de scrupule, singurii oameni care continuă să creadă în masca lor de normalitate, de-a lungul timpului, sunt aceia care nu-i cunosc foarte bine, cei care au o tulburare de personalitate similară sau cei care au un atașament emoțional anormal față de ei.

Oamenii care refuză să accepte adevărul despre psihopatul din viața lor sfârșesc prin a fi alibiul lui, agățându-se de el în ciuda tuturor dovezilor raționale privind tulburarea lui de personalitate și fărădelegile lui.

Pentru că sunt superficiali, psihopații suferă de ceea ce psihologii numesc „pierdere caracteristică a capacității de analiză”. Nu doar că sunt incapabili să înțeleagă cum funcționează alții la un nivel emoțional mai profund, dar le lipsește și înțelegerea propriilor motivații și purtări. Ei știu intuitiv cum să îi decepționeze, să-i rănească și să-i manipuleze pe ceilalți. Dar nu reușesc să priceapă *de ce* se simt obligați să facă asta. Și, pentru că nu găsesc nimic în neregulă cu ei sau cu faptele lor, eșuează lamentabil la terapie. Ameliorarea propriului comportament presupune să ai capacitatea de a-ți analiza punctele slabe, precum și dorința de a te schimba în bine, mai ales de dragul celor pe care-i iubești. Psihopaților le lipsesc astfel de stimulente. Ei trăiesc doar pentru propriile plăceri. Pentru a se simți bine, recurg la ceea ce Cleckley numește „comportament

himeric și indezirabil”. Acesta este agravat de tot felul de obsesii și dependențe – de sex, droguri sau alcool – care sunt destul de normale pentru ei, mai ales datorită unui control scăzut al impulsurilor și nevoii constante de surescitare. Psihopații prosperă în depravare și excese. După ce se comportă mai mult sau mai puțin normal o perioadă de timp, pot deveni brusc greu de stăpânit și impetuoși, se pot dezbrăca în public, își pot lovi soția sau pot isca un scandal din senin. Cleckley notează, de asemenea, că psihopații „ajung foarte rar să se sinucidă”. Așa cum nu sunt capabili să experimenteze o formă mai profundă de fericire care, pentru majoritatea oamenilor, derivă dintr-o viață trăită ordonat și iubind familia și prietenii, tot la fel nu pot experimenta o formă mai profundă de nefericire care îi împinge pe unii indivizi spre suicid.

Cleckley și Hare consemnează amândoi că, pentru psihopați, „viața sexuală este impersonală, trivială și precară”. Uneori, psihopații pot experimenta însă atașamente intense fără conexiuni emoționale. Unii dintre ei fac astfel de pasiuni obsesive încât ajung să-și urmărească victimele vreme îndelungată. Oricum, acest comportament nu are nicio legătură cu vreun sentiment adevărat de dragoste. Mai degrabă, își are originea într-un sentiment de îndreptățire și posesiune. Psihopații cred că este dreptul lor să fie stăpânii femeilor pe care și le doresc pentru moment și să le dea deoparte imediat ce nu le mai vor. În general vorbind, relațiile sexuale pentru psihopați funcționează ca o formă de eliberare și de exercitare a controlului asupra celorlalți. Nu sunt un mijloc de conectare care, în timp, implică legături emoționale împărtășite și obligații morale reciproce. În cele din urmă, psihopații sunt recunoscuți pentru „eșecul lor de a urma vreun plan de viață”. Câțiva dintre ei pot fi foarte ambițioși. Și totuși, puțini ajung puternici sau celebri. Cei mai mulți însă nu au răbdarea de a duce la bun sfârșit planuri pe termen lung care necesită dedicare și muncă asiduă. În schimb, se mută de la o diversiune temporară – și, de obicei,

distructivă – către alta, în goană după ceva care să le mai atenueze sentimentul covârșitor de plictiseală.

După ce am trecut în revistă principalele simptome ale psihopatiei, voi continua cu explicarea lor pe rând. Mă voi folosi de lucrarea lui Cleckley și voi oferi spre ilustrare comportamentele lui Mark Hacking și Neil Entwistle. La fel ca și Koehli, cred că e important să privim psihopatia mult mai de aproape, recitind cu atenție *Masca normalității* a lui Hervey Cleckley. Unora dintre simptomele pe care el le descrie, și care necesită precizări suplimentare, le voi dedica un capitol separat. Motivul pentru care detaliez atât de mult, chiar cu riscul de a mă repeta uneori, este acela că o scurtă privire de ansamblu nu va oferi publicului înțelegerea mai profundă a acestei tulburări de personalitate de care cred că are nevoie pentru a decoda acest aparent mister al psihopatiei și de a se proteja mai bine în fața pericolului pe care aceasta îl reprezintă.

Farmec superficial și „judecată” bună

Cleckley observă că „foarte adesea, psihopatul tipic va părea deosebit de agreabil și va face o impresie categoric pozitivă la prima întâlnire. Vioi și prietenos ca atitudine, comunică ușor și pare să aibă o serie de preocupări serioase. Nu e nimic ciudat sau straniu la el și pare, sub toate aspectele, să fie întruchiparea conceptului de persoană echilibrată, fericită. Pe de altă parte, nu pare nici să se forțeze prea mult ca unul care are ceva de ascuns ori vrea să-ți vândă o listă de produse. Rareori poate fi confundat cu lingușitorul de profesie sau cu cineva care încearcă să se facă plăcut dintr-un motiv ascuns. Nu îi sunt specifice semnele de afectare sau de amabilitate în exces. Pare să fie veritabil” (*Masca normalității*, pagina 339). Pentru că par să fie dezinvolti, naturali și prietenoși, psihopații atrag nenumărați parteneri. Sunt maeștri ai conversației, care vor direcționa discuția către preocupările personale ale victimelor.